

УДК 342.733:378.016

ОБМЕЖЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРИ РОЗРОБЦІ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

© Варич О.П.¹, Савохіна М. В.².

*Українська інженерно-педагогічна академія¹
Національний фармацевтичний університет²*

Інформація про авторів

Варич Оксана Петрівна, ORCID: 0000-0003-0340-8952, varoks555gmail.com; старший викладач кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна.

Савохіна Марина Володимирівна, ORCID: 0000-0002-0143-9707, marinadoc10@gmail.com; кандидат медичних наук, доцент кафедри фармакотерапії; Національний фармацевтичний університет, вул. Пушкінська, 53, Харків, 61000

У роботі розглядаються питання обмежень академічної свободи викладача закладу вищої освіти в процесі здійснення науково-педагогічної діяльності, а саме при формуванні програми навчальної дисципліни. Зокрема проаналізовано положення таких нормативно-правових актів, як Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про освіту», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності», Положення про організацію освітнього процесу та Положення про робочу програму навчальної дисципліни деяких закладів вищої освіти на предмет наявності умов, які б обмежували академічну свободу викладача при розробці програми навчальної дисципліни. Здійснено аналіз нормативних документів вищої освіти, які впливають на реалізацію зазначеного принципу, а саме: освітніх програм із конкретних спеціальностей та навчального плану і пояснювальної записки до навчального плану як обов'язкових елементів ліцензійної справи. Розглянуто деякі аспекти трансформації положень Національної рамки кваліфікацій у програму навчальної дисципліни через призму обмежень академічної свободи викладача закладу вищої освіти.

Ключові слова: академічна свобода, нормативні документи, нормативно-правові акти, освітня програма, стандарт освіти, юридична сила.

Варич О. П., Савохіна М.В. «Ограничения академической свободы преподавателя учреждения высшего образования при разработке программы учебной дисциплины».

В работе рассматриваются вопросы ограничения академической свободы преподавателя учреждения высшего образования в процессе осуществления научно-педагогической деятельности, а именно при формировании программы учебной дисциплины. В частности проанализированы положения таких нормативно-правовых актов как Закон Украины «О высшем образовании», Закон Украины «Об образовании», Постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении Лицензионных условий осуществления образовательной деятельности», Положение об организации образовательного процесса и Положение о рабочей программе учебной дисциплины некоторых высших учебных заведений на предмет наличия положений, которые бы ограничивали академическую свободу преподавателя при разработке программы учебной дисциплины. Особое внимание уделено анализу нормативных документов высшего образования, которые влияют на реализацию указанного принципа, а именно: образовательной программы в пределах конкретной специальности, учебного плана, пояснительной записки к учебному плану в качестве обязательных элементов лицензионного дела. Кроме того, рассмотрены некоторые аспекты трансформации положений Национальной рамки квалификаций в программу учебной дисциплины через призму ограниченной академической свободы преподавателя УВО.

Ключевые слова: академическая свобода, нормативные документы, нормативно-правовые акты, образовательная программа, стандарт образования, юридическая сила.

O. Varych, M. Savokhina "Limitations on university teachers' academic freedom while designing syllabuses for academic disciplines"

This paper deals with the issue of limitations on academic freedom of teachers of higher educational institutions during their scientific and pedagogical activities, specifically while designing a syllabus. The provisions of the following legislative acts were analyzed for the presence of conditions that may limit the academic liberty of the educator when designing an academic discipline syllabus, namely the Law of Ukraine "On Higher Education", the Law of Ukraine "On Education", Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On License Terms Approval on Conducting Educational Activities", Regulations of Educational Process Organization and Regulations on applicable curriculum program of some higher educational establishments. Special focus is on analyzing the higher education regulations that influence the implementation of the mentioned concept, namely the educational program for a particular discipline, curriculum and explanatory note to the curriculum as compulsory elements of licensing. Furthermore, some aspects of transformation of provisions of the National Qualifications Framework into the curriculum are addressed from the perspective of higher school teachers' academic liberty limitations.

Keywords: academic freedom, legal acts, normative acts, educational program, standards of education, legal force.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Оновлення системи освітнього законодавства, прийняття нових законів «Про вищу освіту», «Про освіту», активна розбудова системи вищої освіти через розробку стандартів освіти, оновлення системи ліцензування, підвищення ролі закладів освіти у формуванні власної змістової складової освіти в межах конкретних спеціальностей та зниження керівної функції Міністерства освіти і науки актуалізувало необхідність систематизувати правові знання стосовно конкретних аспектів науково-педагогічної діяльності. Серед таких питань можна виділити необхідність розробки програм навчальних дисциплін з урахуванням положень стандартів вищої освіти, які розробляються Міністерством освіти і науки України, положень освітньої програми з кожної спеціальності, яка розробляється безпосередньо закладом вищої освіти та кореляція такого обов'язку з академічною свободою викладача закладу вищої освіти, яка гарантується Законом України «Про вищу освіту». Зазначена проблема напряму витікає з п.3 ст.1 Закону України «Про вищу освіту», а саме: академічну свободу викладач закладу вищої освіти має право реалізовувати з урахуванням обмежень, встановлених законом.

Ця проблема є багатокомпонентною через те, що зміст академічної свободи складає науково-педагогічна діяльність в цілому. Тому основою вказаного дослідження є виключно такий аспект науково-педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти, як розробка програми навчальної дисципліни через призму нормативно-правових обмежень академічної свободи. Завдяки аналізу нормативно-правових актів та нормативних документів виявляються основні компоненти програми навчальної дисципліни, які викладач зобов'язаний показувати з урахуванням вимог законодавства. Дослідження має практично-прикладний характер та передбачає систематизований опис основних обмежень із зазначенням конкретних нормативно-правових актів та нормативних документів, які ці обмеження встановлюють.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед останніх досліджень авторської свободи викладача особливої уваги заслуговують роботи Н. Маслової. Дослідження присвячені аналізу змістових складових академічної свободи. Визначаються елементи академічної свободи для різних груп суб'єктів науково-освітнього процесу. Визначено коло педагогічних працівників, які мають право на академічну свободу. Опрацьовано та виявлено зв'язки між академічною свободою викладача закладу вищої освіти та автономією закладу вищої освіти. Надано детальний аналіз академічної свободи студентів. Систематизовано погляди на академічну свободу як на індивідуальне право, так і на колективне право.

Автор Л.М.Волосникова досліджувала безпосередньо генезу становлення принципу академічної свободи в різних країнах через прийняття різноманітних харгій, укладання міжнародних угод. При цьому основна увага приділялася саме автономії закладів вищої освіти. Академічну свободу викладача через призму автономії закладу вищої освіти розглядали такі автори, як: О. Линовицька, Ю. Верланов, А. Казарезов, Д. Герцюк.

Аналізу нормативно-правових актів, які забезпечують навчальний процес у вищій школі, присвячено дослідження авторів Д. Коваленка, М. Дубінки. Більшість наявних досліджень стосуються порядку формування стандартів вищої школи, впливу європейських стандартів на формування українського освітнього простору.

Дослідження такого аспекту, як обмеження академічної свободи викладача взагалі відсутні. Крім того, є певні прогалини в дослідженні нової системи освітнього законодавства щодо практичної реалізації певних правових норм.

Мета дослідження – перевірка положень п.3 ст.1 Закону України «Про вищу освіту» стосовно розробки програми навчальної дисципліни, виявлення нормативно-правових актів та нормативних документів, які обмежують академічну свободу викладача закладу вищої освіти при розробці програми навчальної дисципліни та систематизація вказаних обмежень.

Предмет дослідження – обмеження академічної свободи викладача при розробці програми навчальної дисципліни.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «академічна свобода» закріплено в Законі України «Про вищу освіту», а саме: «академічна свобода – це самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, установлених законом» [8].

Розробка програми навчальної дисципліни є елементом науково-педагогічної діяльності, тому основну увагу в рамках дослідження приділено обмеженням самостійності та незалежності викладача закладу вищої освіти при реалізації вказаного напрямку своїх прав.

Перший етап дослідження полягає в необхідності актуалізувати основні положення законодавства відносно місця, ролі та впливу програми навчальної дисципліни на процес здійснення науково-педагогічної діяльності. Прийняття нового закону «Про вищу освіту» та декларування принципу академічної свободи викладача ЗВО спричинило виникнення деяких ілюзій, що вказаний правовий постулат знімає будь-які обмеження та дозволяє реалізувати власне бачення освітнього процесу. При цьому не враховувалися такі основоположні принципи науково-педагогічної діяльності, як її планування через складання обов'язкових нормативних документів. Серед таких документів, безумовно, основне місце посідає програма навчальної дисципліни. Суть проблеми полягає в тому, яким саме викладач може реалізувати принцип академічної свободи при розробці такого нормативного документа, як програма навчальної дисципліни і які саме компоненти вказаного документу не дозволяють викладачам ЗВО проявляти свободу та незалежність, а мають чітко відповідати положенням законодавства.

Для вирішення поставленої задачі необхідно проаналізувати декілька аспектів створення програми навчальної дисципліни. Програма навчальної дисципліни формується викладачами з урахуванням нормативних вимог, закріплених в локальних нормативно-правових актах. Найчастіше загальні вимоги до програми навчальної дисципліни викладено в Положенні про організацію освітнього процесу відповідного закладу вищої освіти або в Положенні про робочу програму навчальної дисципліни. Простий аналіз указаних положень більшості закладів вищої освіти свідчить про те, що локальну нормативно-правову базу в цій сфері ще не оновлено і, відповідно, нові вимоги до програми навчальної дисципліни перебувають на етапі становлення.

Що стосується положень закону України «Про вищу освіту», прямого регулювання процесу розробки вказаного документу він не містить. Така позиція законодавця

обумовлена автономією закладу вищої освіти. В рамках реалізації вказаного принципу кожен заклад вищої освіти є самостійним та незалежним при прийнятті рішень, які стосуються організації освітнього процесу. Практична реалізація цього принципу передбачає розробку локальних нормативно-правових актів, в яких більш детально регламентуються положення закону та відображуються нюанси проведення освітньої діяльності, які характерні саме для цього конкретного закладу вищої освіти. Тому саме на органи управління закладів вищої освіти покладено обов'язок щодо своєчасного оновлення локальних нормативно-правових актів із метою імплементації положень сучасного освітнього законодавства. При цьому знання та виконання законів України є обов'язком кожного громадянина України, а якісне знання та виконання законодавства з питань освіти є обов'язком науково-педагогічних працівників незалежно від посади та передбачене кваліфікаційними характеристиками професій педагогічних та науково-педагогічних працівників.

Таким чином, незалежно від наявності оновленого локального нормативно-правового акту, який регулює процес розробки програми навчальної дисципліни, викладач закладу вищої освіти зобов'язаний знати та використовувати в професійній діяльності положення освітнього законодавства, яке діє на момент складання відповідного нормативного документа, наприклад, програми навчальної дисципліни, тому що положення закону мають вищу юридичну силу, ніж локальні нормативно-правові акти. У випадку наявності розбіжностей між локальними нормативно-правовими актами та положеннями закону завжди застосовуються положення законів.

На розробку програми навчальної дисципліни впливає система формування стандартів вищої освіти та розробка власних освітніх (освітньо-професійних або освітньо-наукових) програм для підготовки фахівців у рамках кожної спеціальності.

Саме введення стандартів вищої освіти та освітніх програм як обов'язкових елементів, які необхідні для отримання ліцензії на проведення освітньої діяльності в рамках кожної спеціальності, є основним обмеженням академічної свободи викладача в процесі реалізації власного бачення викладання тієї чи іншої навчальної дисципліни. Яким чином це проявляється на практиці? Для того, щоб відповісти на це питання, необхідно проаналізувати процес створення стандартів вищої освіти та освітніх програм.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності [8]. Тобто стандарт вищої освіти – це загальний план діяльності закладу вищої освіти стосовно змістовної компоненти вищої освіти за кожною спеціальністю, який розробляється безпосередньо Міністерством науки і освіти України з урахуванням позицій професійної спільноти. Основне призначення стандарту вищої освіти не просто задати параметри змісту освітньої діяльності, але й стати основою для перевірки якості освітніх послуг, які надаються закладами вищої освіти.

Стандарти вищої освіти є обов'язковими до застосування закладами вищої освіти в процесі формування ліцензійних справ. Стандарт є основою для формування освітньо-професійної чи освітньо-наукової програми. Існують деякі нюанси трансформації стандартів вищої освіти в освітні програми, а саме: законом дозволяється закладам вищої освіти самостійно формувати додаткові спеціалізації, таким чином у ЗВО виникає право використовувати лише 30 % змісту стандарту вищої освіти за конкретним рівнем у межах конкретної спеціальності (спеціалізації). Важливим аспектом розробки та застосування стандартів вищої освіти є їх подальше використання для перевірки якості освітньої діяльності ЗВО.

Вплив стандарту вищої освіти на формування програми навчальної дисципліни є опосередкованим. Закон не встановлює прямого обов'язку викладача впроваджувати положення стандартів вищої освіти в програму навчальної дисципліни. Нормативним документом, обов'язковим до застосування для викладача є освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма. Освітня програма для конкретної спеціальності (спеціалізації) на відповідному рівні вищої освіти розробляється на базі стандарту вищої освіти з

обов'язковим забезпеченням формування не менше 30 % компетентностей, які закріплено в стандарті. Тому зміст стандарту вищої освіти за конкретною спеціальністю на відповідному освітньому рівні надає викладачеві ЗВО більш повне та точне уявлення про місце та роль власної навчальної дисципліни, її вплив на формування майбутнього професіонала.

Таким чином, аналіз основних положень Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» дозволяє зробити висновок, що формування програми навчальної дисципліни здійснюється на підставі освітньої програми відповідної спеціальності з урахуванням нормативних вимог навчального плану.

Визначення суті та змісту освітньої програми надано в ЗУ «Про вищу освіту», а саме: «освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма це система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти». Основні компоненти освітніх програм, які визначають вимоги до змісту навчальних дисциплін, такі:

- перелік компетентностей, які мають бути сформовані у здобувача вищої освіти;
- результати навчання, якими має оволодіти майбутній фахівець і які забезпечує конкретна навчальна дисципліна.

На підставі вказаних компонентів освітньої програми розробляється навчальний план, де описуються нормативні вимоги до кожної навчальної дисципліни (кількість кредитів ЄКТС, форма контролю, типи навчальних занять, кількість годин аудиторного навантаження та самостійної роботи студентів) та пояснювальна записка до навчального плану, де чітко визначається, яка саме навчальна дисципліна забезпечує той чи інший очікуваний результат навчання.

Отже, навчальний план та пояснювальна записка до навчального плану є основними нормативними документами, які чітко визначають межі академічної свободи викладача при розробці програми навчальної дисципліни.

Система проведення освітньої діяльності закладами вищої освіти обмежується ліцензійними умовами, яким має відповідати процес надання освітніх послуг. Ліцензійна справа формується безпосередньо випусковою кафедрою. Враховуючи те, що заклад вищої освіти має можливість у рамках своєї спеціалізації самостійно обґрунтовувати необхідність формування більшості компетентностей майбутнього фахівця, викладачі кафедри мають право аргументовано пропонувати вивчення конкретних навчальних дисциплін, які б дозволяли ці компетентності опанувати і досягти очікуваних результатів навчання.

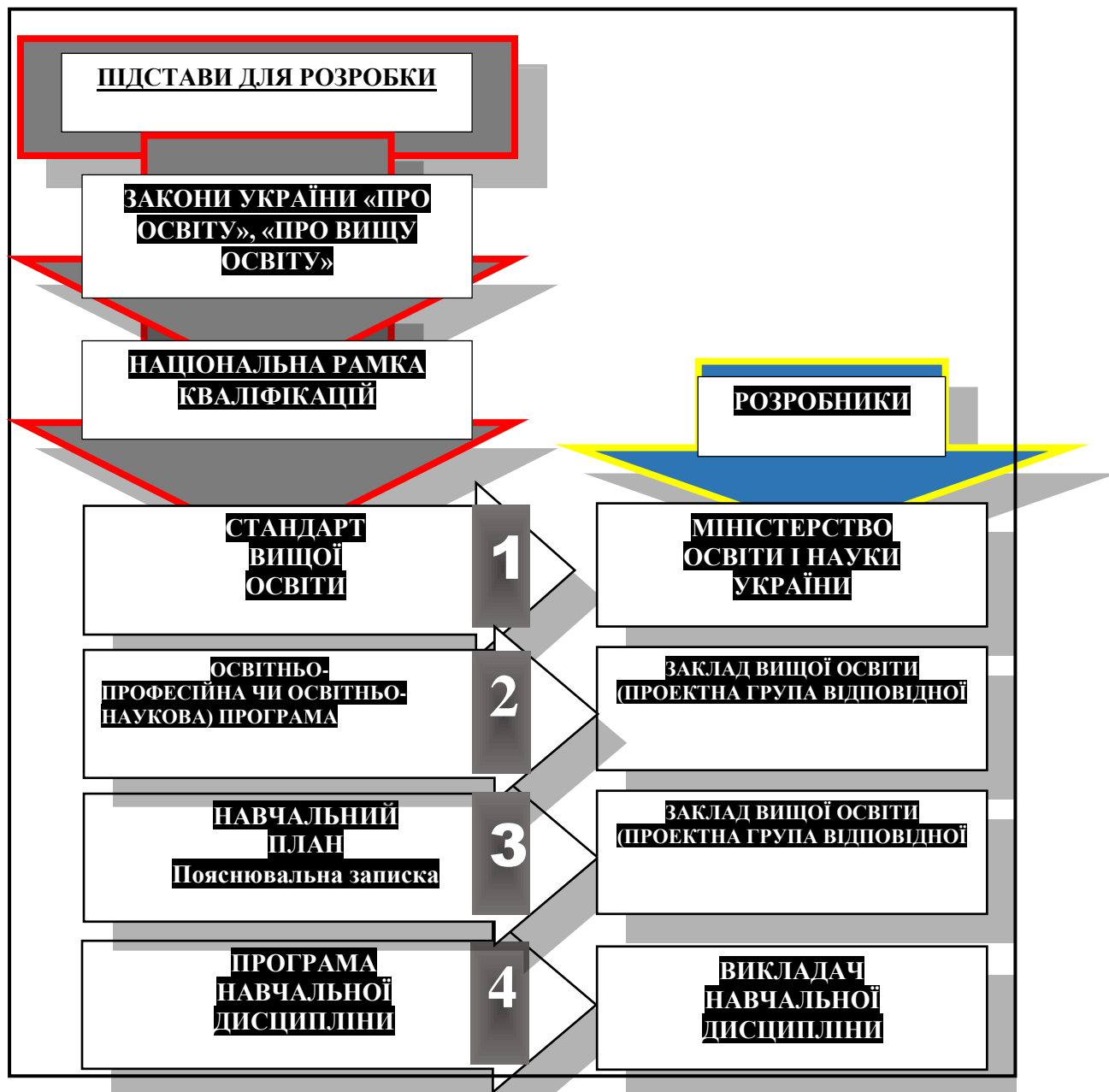
Після того, як випусковою кафедрою буде затверджено освітню програму з конкретної спеціальності і ця програма буде ліцензована, виконання її вимог та положень навчального плану стає обов'язком закладу вищої освіти та, відповідно, конкретних викладачів, які відповідають за викладання тих чи інших навчальних дисциплін.

Суть обмежень академічної свободи викладача у світлі положень освітньої програми, навчального плану та пояснювальної записки полягає в такому: по-перше, вивчення конкретної навчальної дисципліни передбачається навчальним планом із деталізацією розподілу кредитів ЄКТС. По-друге, в рамках освітньої програми чітко вказується, які саме компетентності будуть формуватися в майбутнього фахівця та очікувані результати навчання. По-третє, в пояснювальній записці чітко вказується, який результат навчання очікується на підставі вивчення конкретної навчальної дисципліни. Тому при розробці програми навчальної дисципліни викладач повинен чітко слідувати вимогам освітньої програми і навчального плану та, відповідно, мета вивчення дисципліни, загальний результат навчання мають бути точно відтворені. При цьому деталізація загального

результату навчання не є нормативно врегульованою і дозволяє викладачу проявити певну академічну свободу.

Схематично вплив нормативно-правових актів та нормативних документів на процес формування програми навчальної дисципліни можна показати так:

Схема 1. Процес формування програми навчальної дисципліни

Ця можливість, у свою чергу, призводить до врахування ще однієї особливості розробки програми навчальної дисципліни. Деталізація результатів навчання відбувається з урахуванням дескрипторів Національної рамки кваліфікацій, які є різними для неоднакових рівнів вищої освіти.

Обмеження для викладача полягають у необхідності чітко прописати результати навчання у відповідності з рівнями НРК.

Обмеження не стосуються таких компонентів програми навчальної дисципліни, як освітні технології та методи навчання, які найбільш ефективно забезпечуватимуть

формування очікуваного результату навчання. Більш того, викладач самостійно формує види, фонд оцінювальних засобів, порядок формування оцінок за дисципліною.

Обмеження академічної свободи викладача можна відобразити в таблиці:

Таблиця 1.

Положення нормативно-правових актів та нормативних документів, які обмежують академічну свободу викладача

Компонент програми навчальної дисципліни, в рамках якого обмежується академічна свобода викладача	Положення нормативно-правових актів та нормативних документів, в яких закріплюється обмеження
1. Обмеження стосовно структури програми навчальної дисципліни	Положення про організацію освітнього процесу або Положення про робочу програму навчальної дисципліни
2. Обмеження стосовно основної компетентності та результату навчання, формування яких забезпечує навчальна дисципліна	Стандарт вищої освіти з конкретної спеціальності, Освітня програма з конкретної спеціальності, навчальний план та пояснювальна записка до навчального плану
3. Обов'язок викладати навчальні дисципліни у відповідності з освітньою програмою відповідної спеціальності	Ст.58 Закону України «Про вищу освіту»
4. Обов'язок формування результатів навчання в рамках дисципліни через дескриптори Національної рамки кваліфікацій	Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»
5. Обмеження стосовно типів навчальних занять та форм організації освітнього процесу	Навчальний план, Положення про організацію освітнього процесу
6. Обмеження стосовно контрольних заходів	Навчальний план, Положення про організацію освітнього процесу

На підставі викладеного можна зробити такі **висновки**:

1. Обмеження академічної свободи викладача закладу вищої освіти закріплено в таких нормативно-правових актах, як Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» та «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій».

2. Серед локальних нормативно-правових актів, які впливають на обмеження академічної свободи, можна виділити такі: Положення про організацію освітнього процесу, Положення про робочу програму навчальної дисципліни.

3. До нормативних документів, положення яких викладачі закладів вищої освіти зобов'язані застосовувати при розробці програми навчальної дисципліни відносяться: Стандарт вищої освіти з конкретної спеціальності, Освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма, Навчальний план, Пояснювальна записка до навчального плану.

4. Серед основних складників програми навчальної дисципліни, при розробці яких обмежується академічна свобода викладача, можна виділити такі:

- обмеження стосовно структури;

ЗМІСТ ОСВІТИ

- обмеження стосовно результатів навчання;
- обмеження стосовно компетентності, формування якої забезпечує конкретна навчальна дисципліна;
- обмеження стосовно типів навчальних занять та форм організації освітнього процесу;
- обмеження стосовно контрольних заходів.

Перспективи подальших досліджень. До перспективних напрямків дослідження вказаної проблеми можна віднести дослідження обмежень академічної свободи стосовно інших компонентів науково-педагогічної діяльності викладачів закладів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Валєєв Р.Г. Освітнє право України : навч. посіб. / Р.Г. Валєєв. – Луганськ: Елтон-2,2011. – 287 с.
2. Коваленко Д. В. Зародження й розвиток освітніх правовідносин як передумова становлення права в галузі освіти [Електронний ресурс] / Д. В. Коваленко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 28. – С. 175-183. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_28_29. – Дата звернення : 25.11.2017 р.
3. Маслова Н. Г. Академічна свобода, свобода слова і демократична місія університету / Н. Г. Маслова // Форум права. – 2017. – № 1. – С. 99-106.
4. Маслова Н. Г. Зміст і структура академічної свободи з урахуванням ролі відповідних суб'єктів у науково-освітньому процесі / Н. Г. Маслова // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 646-652.
5. Положення про навчально-методичний комплекс дисципліни у Національному фармацевтичному університеті: від 20.03.2017 р. № 91-01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11> – Дата звернення : 25.11.2017 р.
6. Положення про організацію освітнього процесу УПА: від 03.09.2015 р. № 321 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B-9AhcZpgmCITIRtMS16QmliUG8/view>. – Дата звернення : 15.12.2017р.
7. Положення про формування робочої програми навчальної дисципліни Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»: від 01 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.khai.edu/uploads/editor/1/2/sitepage_16/files/xai_2017_polozh_form_rob_prog_navch_dysc.pdf. – Дата звернення : 15.12.2018 р.
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-18 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-19 // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38-39. – Ст. 380.
10. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти: Постанова Каб.М-ів України від 30.12.2015 р. № 1187 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 7. – Ст. 345.
11. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Каб. М-в України від 23.11.2011 р. № 1341 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 101. – Ст. 3700.
12. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні / Р. В. Шаповал // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 1110-1115.
13. Філіппова В. Д. Освітнє право як галузь законодавства України / В. Д. Філіппова // Правові новели. – 2014. – № 2. – С. 91-96.
14. Byrne J. P. Academic freedom: a «special concern of the First Amendment» / J. P. Byrne // Yale law journal. – 1989. – Vol. 99. – P. 251-340.
15. Rapoport N. B. Academic Freedom and Academic Responsibility / N. B. Rapoport // Boyd School of Law, University of Nevada Las Vegas / S. William // Research Paper 10-09. – 2010. – February 1. – P. 189-201.

References:

1. Valieiev, RH 2011, *Osvitnie pravo Ukrainy* [Educational Law of Ukraine], Elton-2, Luhansk.
2. Kovalenko, DV 2013, 'Zarodzhennia y rozvytok osvitnikh pravovidnosyn yak peredumova stanovlennia prava v haluzi osvity' [The origin and development of educational legal relations as a prerequisite for the formation of law in the field of education], *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti*

u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, iss. 28, pp. 175-183, viewed 25 November 2017, <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_28_29>.

3. Maslova, NH 2017, 'Akademichna svoboda, svoboda slova i demokratychna misiia universytetu' [Freedom of Speech, Academic Freedom and Democratic Mission of University], *Forum prava*, no. 1, pp. 99-106.

4. Maslova, NH 2012, 'Zmist i struktura akademichnoi svobody z urakhuvanniam roli vidpovidnykh subiektiv u naukovy-osvitnomu protsesi' [The Content and Structure of Academic Freedom, Taking it to Account the Role of Relevant Actors in the Scientific and Educational Process], *Forum prava*, no. 4, pp. 646-652.

5. Polozhennia pro navchalno-metodychnyi kompleks dystsypliny u Natsionalnomu farmatsevtichnomu universyteti vid 20.03.2017 roku № 91-01 (2017), [Regulations on the teaching-methodical complex of discipline at the National Pharmaceutical University] viewed 25 November 2017 <<http://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11pdf> >.

6. Polozhennia pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu UIPA vid 03.09.2015 roku № 321, [Provisions on the organization of the UIA educational process] Viewed 15 December 2018, <<https://drive.google.com/file/d/0B-9AhcZpgmCIT1RtMS16QmliUG8/view>>.

7. Polozhennia pro formuvannia robochoi prohramy navchalnoi dystsypliny Natsionalnoho aerokosmichnoho universytetu imeni M. Ye. Zhukovskoho «Kharkivskiy aviatsiinyi instytut» vid 01 hrudnia 2016 roku, [Regulations on the formation of a working program of the academic discipline of the National Aerospace University named after. M. Ye. Zhukovsky "Kharkiv Aviation Institute"] Viewed 15 December 2018, <https://www.khai.edu/uploads/editor/1/2/sitepage_16/files/xai_2017_polozh_form_rob_progr_navch_dysc.pdf>.

8. Prezydent Ukrainy 2014, 'Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu vid 01.07.2014 roku № 1556-18' [About higher education: Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556-18], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 37-38, art. 2004.

9. Prezydent Ukrainy 2017, 'Zakon Ukrainy Pro osvitu vid 05.09.2017 roku № 2145-19' [On Education: Law of Ukraine dated 09/59/2017 No. 2145-19], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no.38-39, art. 380.

10. Kabinet ministriv 2015, 'Postanova Kabinetu Ministriiv Ukrainy Pro zatverdzhennia Litsenziinykh umov provadzhennia osvitnoi diialnosti zakladiv osvity vid 30.12.2015 roku № 1187' [On Approval of Licensing Conditions for Educational Activities of Educational Institutions: Decree Cabinet. MI of Ukraine dated December 30, 2015 № 1187], *Ofitsiynij visnyk Ukrainy*, no. 7, art. 345.

11. Kabinet ministriv 2011, 'Postanova Kabinetu Ministriiv Ukrainy Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii 23.11.2011 roku № 1341, [On Approval of the National Qualifications Framework: Decree Cabinet. M-d from 23.11.2011 № 1341] *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, no.101, art. 3700.

12. Shapoval, RV 2011, 'Pravove rehuliuвання osvity v Ukraini' [Legal Regulation of Education in Ukraine], *Forum prava*, no. 1, pp. 1110-1115.

13. Filippova, VD 2014, 'Osvitnie pravoya khaluz zakonodavstva Ukrainy' [Educational law as a branch of Ukrainian legislation], *Pravovynovely*, no. 2, pp.91-96.

14. Byrne, JP 1989, 'Academic freedom: a «special concern of the First Amendment»', *Yale law journal*, vol. 99, pp.51-340

15. Rapoport, NB 2010, 'Academic Freedom and Academic Responsibility', in William S (ed.), *Boyd School of Law, University of Nevada Las Vegas*, Research Paper 10-09, no. 1, pp.189-201.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2018р.